

С. І. ТКАЧУК

ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ІНЖЕНЕРІВ-ПЕДАГОГІВ ХАРЧОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У ПЕДАГОГІЧНИХ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ

Розглянуто педагогічні аспекти підготовки інженера-педагога у системі професійної освіти, зокрема у галузі харчових технологій в умовах реформування вищої освіти. Визначено основні напрями проектування системи професійної підготовки інженерів-педагогів харчової галузі на засадах інтеграції різних підходів. Розглянуто професійні функції та особливості реалізації компетентнісного підходу щодо підготовки вищезазначених фахівців. Вказано пріоритетні напрями дослідження зазначеної проблеми.

Ключові слова: професійна підготовка, професійна освіта, інженер-педагог, харчові технології, педагогічні умови, компетентнісний підхід.

С. И. ТКАЧУК

ПЕДАГОГИЧЕСКИЕ АСПЕКТЫ ПОДГОТОВКИ БУДУЩИХ ИНЖЕНЕРОВ-ПЕДАГОГОВ ПИЩЕВЫХ ТЕХНОЛОГИЙ В ПЕДАГОГИЧЕСКИХ ВЫСШИХ УЧЕБНЫХ ЗАВЕДЕНИЯХ

Рассмотрены педагогические аспекты подготовки инженера-педагога в системе профессионального образования, в частности, в области пищевых технологий в условиях реформирования высшего образования. Определены основные направления проектирования системы профессиональной подготовки инженеров-педагогов пищевой отрасли на основе интеграции различных подходов. Рассмотрены профессиональные функции и особенности реализации компетентностного подхода по подготовке вышеуказанных специалистов. Указаны приоритетные направления исследования данной проблемы.

Ключевые слова: профессиональная подготовка, профессиональное образование, инженер-педагог, пищевые технологии, педагогические условия, компетентностный подход.

S. TKACHUK

PEDAGOGICAL ASPECTS OF TRAINING OF THE FUTURE ENGINEERS AND TEACHERS OF FOOD TECHNOLOGY IN HIGHER EDUCATIONAL ESTABLISHMENTS

The article deals with pedagogical aspects of training of engineers and teachers in the system of vocational education, particularly in the field of food technology during the reforming of higher education. The main areas of training system of design engineers and educators in food industry have been defined on the basis of integration of different approaches. The author considers professional functions and peculiarities of the realization of the competence approach to training specialists in the above mentioned field. The priority directions of the investigation of the given problem have been defined.

Key words: professional training, professional education, engineer, teacher, food technologies, pedagogical conditions, competence approach.

Модернізація системи освіти в Україні викликана процесами глобалізації, інтернаціоналізації світового господарства, інтеграції європейської спільноти, соціально-економічними та політичними змінами. Інтенсифікація життєдіяльності, нові соціально-економічні умови, динаміка змін на ринку праці спонукають до розробки, створення і впровадження в практику перспективних моделей підготовки конкурентоспроможних фахівців, здатних забезпечувати розвиток суспільства, усіх галузей господарства і сфери обслуговування.

У законах України «Про освіту» і «Про вищу освіту», в основних нормативно-правових документах і матеріалах Кабінету Міністрів України та Міністерства освіти і науки серед основних напрямів розвитку вищої освіти зазначаються: особистісна орієнтація вищої освіти; формування національних і загальнолюдських цінностей; постійне підвищення якості освіти; оновлення її змісту та форм організації навчально-виховного процесу; запровадження нових освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій. Цільові орієнтири підготовки фахівця, здатного після закінчення вищого навчального закладу (ВНЗ) якісно здійснювати професійну діяльність відповідно до вимог суспільства, визначають, що сьогодні необхідне формування такої особистості, яка спрямована на ґрунтовне та креативне вирішення професійних завдань, може виконувати свої обов'язки у сучасних умовах ринку праці, прагне до самовдосконалення і професійного зростання. Очевидно, виникла потреба у створенні умов для прояву індивідуальності людини, становлення нового стилю її життєдіяльності, формування у майбутнього фахівця умінь самостійно визначати способи здійснення професійної діяльності, що є ознакою його компетентності.

Особливо ці реалії позначаються на підготовці майбутніх фахівців-технологів у галузі харчових технологій, чия професійна діяльність зумовлена вимогами суспільства та ринком праці. Нині професійно-технічні навчальні заклади, харчове виробництво та сфера обслуговування потребують висококваліфікованих педагогічних працівників і робітників, які здатні використовувати знання і вміння у нестандартних ситуаціях, володіють комунікативною та технологічною культурою, відчувають необхідність у постійному професійному зростанні. Особливу увагу роботодавці звертають на професійні й ключові компетенції фахівців, а також на їхні особистісні й професійно важливі якості. З огляду на потреби сучасних навчальних закладів, підприємств, сфери обслуговування та роботодавця вища професійна освіта потребує значної модернізації та удосконалення навчально-виховного процесу, в якому має реалізовуватися компетентнісний підхід та освітня програма, яка б відповідала Закону України «Про вищу освіту».

Дослідження теоретичних і методичних засад професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчових технологій потребує врахування історії становлення і розвитку вітчизняної системи професійної підготовки фахівців для сфери обслуговування, аналізу вітчизняного і зарубіжного досвіду й на цій основі визначення перспективних напрямів модернізації професійної підготовки майбутніх фахівців для галузі харчових технологій.

Професійна освіта покликана забезпечувати особистісно зорієнтовану та професійно спрямовану освітньо-виховну діяльність, сприяти розкриттю творчого потенціалу суб'єктів педагогічного процесу, якісно забезпечувати харчову галузь конкурентоспроможними фахівцями за всіма спеціальностями згідно із суспільними потребами.

Теоретико-методологічні засади професійної підготовки майбутніх педагогів закладено в працях Л. Я. Бірюк, І. А. Зязюна, О. Е. Коваленко, В. Г. Кременя, В. П. Курок, П. Г. Лузана, Л. І. Міщик, О. М. Семенов, В. К. Сидоренка та ін., проблемам модернізації вищої професійної освіти, підвищенню якості професійної підготовки приділяли увагу в своїх дослідженнях такі науковці, як В. А. Адольф, В. І. Байденко, Р. С. Гуревич, Є. Ф. Зеєр, Є. О. Клімов, І. Ю. Карпюк, З. Н. Курлянд, В. І. Луговий, В. А. Петрук, С. О. Сисоєва, С. Є. Шишов, Л. В. Штефан та ін. У їхніх працях акцентується увага на реальних проблемах, які виникають в професійній освіті, пропонуються шляхи їх вирішення, а саме: уточнення понятійно-категоріального апарату, розробка способів визначення професійних компетенцій, збагачення новими знаннями, вміннями та навичками змісту підготовки, застосування різних підходів з метою розширення спектра технологій навчання.

Мета статті – окреслити особливості професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчових технологій у педагогічних ВНЗ.

Сьогодні вітчизняні вчені та освітяни ведуть активний пошук оптимальної моделі освіти, яка б відповідала реаліям суспільного розвитку. Аналізуючи стратегічні пріоритети розвитку вищої освіти згідно із Законом України «Про вищу освіту», Національною стратегією розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, Концепцією інноваційного розвитку України, можна визначити такі: оновлення законодавчо-нормативної бази системи освіти, адекватної вимогам часу; модернізація структури, змісту й організації освіти на засадах компетентнісного підходу; переорієнтація змісту освіти на цілі сталого розвитку; створення і забезпечення можливостей

для реалізації різноманітних освітніх моделей, навчальних закладів різних типів і форм власності, різноманітних форм та засобів отримання освіти; забезпечення доступності та неперервності освіти впродовж життя; розвиток наукової та інноваційної діяльності в освіті, підвищення якості освіти на інноваційній основі; створення сучасної матеріально-технічної бази системи освіти; впровадження галузевих стандартів вищої освіти: освітньо-кваліфікаційних характеристик випускників ВНЗ; освітньо-професійних програм підготовки; засобів діагностики якості вищої освіти [4, с. 205, 5 с. 112, 6, с. 41].

Аналіз психолого-педагогічної літератури з проблем підготовки інженерів-педагогів дозволив трактувати поняття «інженерно-педагогічна підготовка» як інтегрований процес формування у інженера-педагога професійних знань, умінь, навичок, особистісних якостей з метою застосування їх як у галузі інженерної діяльності, так і в педагогічній, що має результатом професійну компетентність фахівця.

З метою визначення етапів підготовки інженерів-педагогів до педагогічної діяльності необхідно уточнити сутність поняття «педагогічна діяльність» і «інженерно-педагогічна діяльність» і проаналізувати основні її компоненти.

Педагогічна діяльність – це діяльність, яка професійно спрямована та має за мету створення найбільш оптимальних умов у цілісному педагогічному процесі для виховання, розвитку, навчання та вибору можливостей творчої дії.

Професійна діяльність інженера-педагога включає власне інженерну і педагогічну діяльність. Метою педагогічної діяльності є професійне навчання і виховання підростаючого покоління, а метою інженерної діяльності – розробка виробничо-технологічної документації, забезпечення виробничого процесу в навчальних майстернях, обслуговування матеріально-технічної бази лабораторій і кабінетів, освоєння нових технологічних процесів і техніки та ін.

Інженерна і педагогічна діяльності, відповідно, включають п'ять основних видів діяльності інженера-педагога: навчальну, виховну, організаційно-управлінську, виробничо-технологічну і дослідницьку.

Зазначимо що характерною особливістю професійної діяльності інженерів-педагогів є постійна необхідність у самостійному пошуку та методичній обробці нової технічної інформації, нових прийомів праці і технологій, оскільки відбувається постійний процес оновлення змісту спеціальних предметів. Інженер-педагог повинен постійно вдосконалювати свою професійну майстерність з метою підвищення якості навчально-виховного процесу в навчальному закладі на основі передового педагогічного досвіду, наукової теорії, емпіричних досліджень проблем професійної школи.

Враховуючи те, що однією з основних проблем вищої освіти є певна невдоволеність деяких роботодавців якістю професійної підготовки молодих фахівців, постає завдання щодо налагодження ефективного діалогу освітньої сфери зі сферою обслуговування і вимогами ринку праці. Ринок праці висуває високі вимоги до потенційних працівників, основними з яких є фундаментальна теоретична підготовка, комунікабельність, здатність до швидкого реагування і мислити на перспективу, організованість. У сучасному високорозвиненому індустріально-інформаційному суспільстві актуальною є важливість базової освіти. Найпоширеніша ознака певного рівня кваліфікації фахівця – це диплом про вищу освіту, який свідчить про наявність необхідної суми знань для виконання тих чи інших обов'язків та достатнього рівня його професійно-практичної підготовки [5 с. 112].

На нашу думку, одним з основних факторів, які впливають на формування професійної компетенції фахівців-технологів у процесі їх підготовки у педагогічному ВНЗ є організаційно-педагогічні умови. Формування професійної компетентності фахівців-технологів у галузі харчових технологій у процесі вивчення фахових дисциплін буде ефективним за реалізації такої організаційно-педагогічної умови як реформування вищої професійної освіти, що ґрунтується на реалізації основних напрямків сучасної професійної освіти (гуманітаризація, демократизація, інформатизація, розвиток професійної мобільності й творчого потенціалу майбутнього фахівця) [7, с. 10].

Високоєфективна система професійно-технічної освіти є одним з основних чинників забезпечення стійкого зростання і розвитку економіки та суспільства будь-якої країни, в тому числі України. Інтеграція України з світовим освітнім простором, зміна парадигми професійно-технічної освіти і формування її нової національної моделі не залишають без уваги питання

якості підготовки інженерно-педагогічних кадрів, тих – хто здійснює виховання молодого покоління з інноваційним типом мислення, розвинутою світоглядною культурою і полікультурною свідомістю. Для реалізації цих завдань потрібен компетентний інженер-педагог з творчим стилем мислення й діяльності, здатний до інновацій.

Підготовка майбутнього інженера-педагога належить до проблем, які завжди актуальні: міняються соціально-економічні завдання суспільства, виникають нові вимоги до підготовки підростаючого покоління і це відображається в поглядах на систему підготовки майбутніх викладачів для професійно-технічної освіти. У зв'язку з цим актуалізується і проблема вдосконалення професійної підготовки майбутнього інженера-педагога, оскільки від його знань і умінь, культури, педагогічної діяльності залежить рівень освіченості й вихованості підростаючого покоління.

Аналіз психолого-педагогічних джерел засвідчив, що інженерно-педагогічна діяльність є складним інтегративним утворенням, що включає різноманітні види діяльності. Забезпечують готовність студентів до організації навчального діалогу етапи професійної підготовки. Це дозволило нам зробити висновок, що всі розглянуті етапи підготовки студентів які оптимально поєднуються і можуть бути використані при підготовці майбутніх фахівців з урахуванням специфіки діяльності інженера-педагога.

Мотиваційний етап припускає розвиток інтересу студентів до навчання, зокрема не тільки до певної лекції, семінару тощо, аж й до процесу отримання знань у ході створення ситуацій інтересу, залучаючи їх до пошуково-дослідницької діяльності.

Когнітивний етап передбачає оволодіння майбутніми інженерами-педагогами системою знань про факти, явища, категорії, закономірності, принципи і методи педагогічної науки, знання методики проведення навчального заняття з технічних дисциплін, способів вирішення нестандартних ситуацій залежно від змінних умов, що стимулюють до пошуково-дослідницької діяльності.

Процесуальний етап забезпечує формування пошуково-мобілізаційних, конструктивних, пошуково-інформаційних, аналітико-інтелектуальних, прогностичних, дослідницько-творчих умінь.

Рефлексивний етап формує оцінку у студента власних професійних дій. Уміння, які формуються на цьому етапі, пов'язані з контрольно-оцінною діяльністю інженера-педагога, що спрямована на самого себе.

Враховуючи вищезазначені етапи, необхідно створити ефективну систему управління професійно-технічною освітою, яка забезпечить формування професійно компетентного інженера-педагога майбутнього, конкурентоспроможного фахівця; здатного самостійно й творчо вирішувати професійні завдання, усвідомлювати особисту й суспільну значущість професійної діяльності, нести відповідальність за її результати

У зв'язку з цим необхідно переглянути та оновити стандарт, розроблений на основі компетентнісного підходу до змісту підготовки майбутнього інженера-педагога. В цьому стандарті мають бути визначені вимоги до компетенцій майбутнього інженера-педагога залежно від його професійних функцій: освітньої (педагогічної), виробничо-технологічної, організаційно-управлінської, науково-дослідної і проектної. Кожна з цих функцій вирішує свої конкретні цілі, завдання і визначається рівнем сформованості необхідних професійних компетенцій майбутнього інженера-педагога. Виходячи з переліку професійних функцій, майбутній фахівець повинен опанувати такі компетенції, як соціально-особисті, економічні, організаційно-управлінські, професійні та спеціальні. Таким чином, професійну підготовку майбутнього інженера-педагога треба організовувати на основі нових підходів, який затверджує роль компетентностей як найважливіших показників професіоналізму.

Модернізація професійно-технічної освіти на основі компетентнісного підходу дозволяє:

- взяти за основу стратегію підвищення якості навчання у професійно-технічних навчальних закладах на користь розширення можливостей працевлаштування;
- вважати головними задачами міждисциплінарно-інтегровані вимоги до результату освітнього процесу;
- зв'язати більш тісніше цілі з ситуаціями застосовності на виробництві;
- орієнтувати людську діяльність на нескінченну різноманітність професійних і життєвих ситуацій.

При перебудові системи професійно-технічної освіти на компетентнісну основу пріоритетною стає орієнтація на такі вектори освіти, як самовдосконалення, самовизначення, соціалізація і розвиток індивідуальності, при цьому інструментальними засобами досягнення цих цілей виступають принципово нові освітні терміни: «компетенція» і «компетентність».

Нині стали зустрічатися випадки ототожнення цих понять між собою, і в більшості випадків вони вживаються інтуїтивно для вираження високого рівня кваліфікації й професіоналізму. Погляди учених на ці питання різні, проте в них можна виділити основні ідеї, які послужили підставою для визначення суті професійної компетентності майбутнього інженера-педагога.

Під компетенцією розуміємо нормативну вимогу до професійної підготовки майбутнього інженера-педагога, а під компетентністю – те, що він вже оволодів сукупністю особисто-професійних якостей і досвідом по стосовно до діяльності в професійно-технічній сфері. Таким чином, компетентність виступає особистою характеристикою людини, що відображає рівень професіоналізму, а компетенція – сукупністю вимог до людини з боку професії. Реальність і внутрішня логічна обґрунтованість різних підходів до цих понять вже не може змінити суті цих категорій [3, с. 13].

Щоб із професійно-технічного навчального закладу вийшов майбутній фахівець з високим рівнем сформованості професійної компетентності, необхідно будувати підготовку інженера-педагога відповідно до структури особистості, а для цього в навчальних планах, робочих навчальних програмах і безпосередньо в процесі навчання варто відображати основні життєві й професійні ситуації, цінності суспільства, результати роботи, які б сприяли формуванню професійної компетентності майбутнього інженера-педагога, основою якої є особистий досвід, професійно важливі якості. Навчити компетентності майбутнього інженера-педагога не можна. Таким він може стати лише сам, знайшовши і апробувавши різні моделі поведінки в новій предметній галузі, вибравши з них ті, які найбільшою мірою відповідають його стилю, домаганням, естетичному смаку, етичним орієнтаціям. При цьому необхідно використовувати активні методи навчання, наприклад, проектний, творчо-проблемний, метод зворотного зв'язку через інтенсивну соціальну взаємодію дослідження ролевих моделей, презентації ідей тощо.

Крім цього, на нашу думку, формувати професійну компетентність майбутнього інженера-педагога можна за допомогою комплексу таких стимулів, як:

– ефект результативності, що досягається при органічному приєднанні студентів в пошукову діяльність. В цьому випадку можлива орієнтація студентів не лише на засвоєння науково-педагогічної інформації, а й на творче застосування отриманих знань з практики;

– пошук «педагогічного ідеалу». Цю діяльність можна організувати на семінарських і практичних заняттях, метою яких буде сприйняття, осмислення нової інформації з позиції тактичних і стратегічних завдань навчання; зміцнення отриманих знань і формування певних компетентностей; формування авторської позиції, вироблення особистого ставлення до проблеми, що вивчається. Виконання подібного роду форм і методів навчальної роботи дозволять розширити професійний кругозір майбутнього інженера-педагога, осмислити свій практичний досвід і, головне, сформувати ціннісне ставлення до педагогічної професії і усвідомити свою суб'єкту позицію.

Таким чином, професійна підготовка інженерів-педагогів харчових технологій, яка сьогодні відбувається за знанневою моделлю та має значний нахил у бік теоретичного навчання, призводить до низької готовності молодих кваліфікованих спеціалістів до вирішення складних функціональних завдань професійної діяльності. Вирішенням цієї проблеми стає застосування нових підходів у професійній освіті, зокрема, у педагогічних ВНЗ. Одним з найважливіших пріоритетів є створення умов для підготовки фахівців завдяки упровадженню в навчальний процес системи ефективних методів педагогічного впливу та відповідних технологій навчання, а саме: збагачення традиційних форм та методів навчання; використання в навчальному процесі проблемних, діалогічних, дискусійних, проектних та інших методів активного навчання; перегляду та вдосконалення змісту фахових предметів, організація та забезпечення наступності всіх видів практик; взаємодія між викладачами та студентами.

Викладений матеріал лише окреслює деякі педагогічні аспекти підготовки майбутніх інженерів-педагогів харчового профілю. Виникає необхідність розробки новітніх педагогічних

та методичних підходів до формування складників професійної підготовки майбутніх інженерів-педагогів галузі харчових технологій та створення інструментарію для перевірки рівня їх сформованості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Брюханова Н. О. Концептуальні положення проектування системи педагогічної підготовки майбутніх інженерів-педагогів / Н. О. Брюханова // Проблеми інженерно-педагогічної освіти: зб. наук. праць. – Харків., 2012. – Вип. 34–35. – С. 8-13.
2. Бусел В. Т. Великий тлумачний словник сучасної української мови / В. Т. Бусел. – К.; Ірпінь: ВТФ «Перун», 2004. – 1440 с.
3. Гринченко О. О. Про особливості компетентнісного підходу до організації навчально-виховного процесу у вищій школі / О. О. Гринченко, О. В. Добровольська // Матеріали VIII Всеукраїнської науково-методичної конференції «Модернізація вищої освіти та проблеми управління якістю підготовки фахівців. Теоретико-методологічні та практичні проблеми підготовки фахівців за ступеневою системою освіти». – Харків, 2010. – С. 43–51.
4. Джантіміров А. Ю. Сучасні вимоги до інженерно-педагогічної освіти / А. Ю. Джантіміров // Теоретичні та методичні засади розвитку педагогічної освіти: педагогічна майстерність, творчість, технології: зб. наук. праць / за заг. ред. Н. Г. Ничкало. – Харків: НТУ «ХПІ», 2007. – С. 203–209.
5. Компетентнісний підхід у сучасній освіті: світовий досвід та українські перспективи: бібліотека з освітньої політики / Н. М. Бібік, Л. С. Ващенко, О. І. Локшина та ін.; за заг. ред. О. В. Овчарук. – К.: К.І.С., 2004. – 112 с.
6. Концепція професійної освіти України. – К., 1991.
7. Курлянд З. Н. Теорія і методика професійної освіти: навч. посібник / З. Н. Курлянд, Т. Ю. Осипова, Р. С. Гурін і ін. – К.: Знання, 2012. – 390 с.

REFERENCES

1. Bryukhanova N. O. Kontseptual'ni polozhennya proektuvannya systemy pedahohichnoyi pidhotovky maybutnix inzheneriv-pedahohiv [The conceptual system design provisions pedagogical training of future engineers-teachers]. Problemy inzhenerno-pedahohichnoyi osvity, zb. nauk. pr., Ukr. inzh. ped. akad. Kharkiv., 2012, Vol. 34–35, pp. 8–13.
2. Busel V. T. Velykyy tлумachnyy slovnyk suchasnoyi ukrayins'koyi movy [Great Dictionary of Modern Ukrainian]. Kyiv. Irpi, VTF «Perun», 2004. 1440 p.
3. Hrynchenko O. O. Pro osoblyvosti kompetentnisnoho pidkhodu do orhanizatsiyi navchal'no-vykhovnoho protsesu u vyshchiiy shkoli [On peculiarities of competency approach to the educational process in higher education]. Materialy VIII Vseukrayins'koyi naukovy-metodychnoyi konferentsiyi «Modernizatsiya vyshchoyi osvity ta problemy upravlinnya yakisty pidhotovky fakhivtsiv. Teoretyko-metodolohichni ta praktychni problemy pidhotovky fakhivtsiv za stupenevoyu systemoyu osvity». Kharkiv, 2010. 432 p.
4. Dzhantimirov A. Yu. Suchasni vymohy do inzhenerno-pedahohichnoyi osvity [Modern engineering requirements for teacher education]. Teoretychni ta metodychni zasady rozvytku pedahohichnoyi osvity: pedahohichna maysternist', tvorchist', tekhnolohiyi, zb. nauk. prats', za zah. red. N. H. Nychkalo. Kharkiv, NTU «KhPI», 2007, pp. 203–209.
5. Kompetentnisnyy pidkhid u suchasniy osviti: svitovyy dosvid ta ukrayins'ki perspektyvy [Competence approach in modern education: world experience and Ukrainian prospects], biblioteka z osvith'oyi polityky / N. M. Bibik, L. S. Vashchenko, O. I. Lokshyna, za zah. red. O. V. Ovcharuk. Kyiv, K.I.S., 2004. 112 p.
6. Kontseptsiya profesiyanoi osvity Ukrayiny [The concept of vocational education Ukraine]. Kyiv, 1991.
7. Kurljand Z. N., Osypova T. Yu., Hurin R. S. Teoriya i metodyka profesiyanoi osvity [Theory and methods of professional education], navch. posib., Kyiv, Znannya, 2012. 390 p.